



# Ventlinge kyrkogård

Sydölands församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/  
begravningsplatser i Växjö stift 2006



Cecilia Ring  
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

## Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
VENTLINGE KYRKOGÅRD	
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	13
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	18
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

## INLEDNING

### Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

### Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

### Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

### **Kulturhistorisk bedömning**

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

### **Inventeringens uppläggning och rapport**

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

## **Kort kyrkogårdshistorik**

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har sätts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

## **Växjö stift – en kort historik**

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydsandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

## **Ölandsresenärer**

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

### **Jonas Haquini Rhezelius**

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

### **Petrus Frigelius**

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

### **Nils Isak Löfgren**

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

### **Abraham Ahlqvist**

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

## VENTLINGEN KYRKOGÅRD

Fastighetsbeteckning: Ventlinge 1:1, Ventlinge socken, Mörbylånga kommun, Ölands Södra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1805: 369 inv, 1851: 587 inv, 1880: 646 inv, 1910: 468 inv, 1958: 580 inv, 1976: 422 inv

### Kyrkomiljön

Ventlinge kyrkogård omsluter kyrkan på slutningen av västra landborgen, strax öster om väg 136 och inte långt från Grönhögen. Från kyrkogården kan man se Kalmarsund i väster. Området mellan kyrkogården och landsvägen består av en liten park som också rymmer minneslunden. I öster strax utanför kyrkogårdsmuren vidtar åkerjord. Söder om kyrkogården ligger den gamla lärarbostaden.

### Kyrkan

Ventlinge kyrka uppfördes under 1100-talets första hälft. Kyrkan bestod vid den här tiden av en tornlös kyrka i romansk stil och var vikt åt Sankt Laurentius. Kyrkan hade ett rektangulärt långhus samt ett lägre och smalare kor som i öster av slutades den med en halvrund absid. Tornet byggdes omkring år 1200. Under tidernas lopp genomgick kyrkan många mindre förändringar. År 1812 gjordes en omfattande reparation och tillbyggnad och kyrkan förlorade då sin medeltida prägel. Koret och absiden revs och långhuset byggdes till. Vid den östra gaveln byggdes sakristian. Ombyggnaden till en modern salskyrka leddes av Johan Petersson från Kalmar. En lanternin ritad av J A Wileius uppfördes år 1825 av Håkan Göth, från Seby och kyrkklockan flyttades upp i tornet. Ett vapenhus inrättades i det medeltida försvarstornet 1880 efter ritning av Otto August Mankell. Altartavlan är från 1700-talet. Restaureringar och reparationer har genomförts 1925, -52, -68, -84 och 1999. Inne i kyrkan finns en dopfuntsfot från 1200-talets början.

### Kyrkogårdens historik

Hällkistor, sannolikt samtida med kyrkans äldsta tid, har påträffats på kyrkogården. De är orienterade i öst-västlig riktning och har framförallt hittats på norra sidan.

Två medeltida gravmonument har funnits på kyrkogården. den ena är en häll 1200-talet som troligen är gjord av Håkan Tanna, Gärdslösamästaren. Den hittades 1950 av Manne Hofrén och skulle passa för en gravtumba enligt Boström. Den andra resten av ett monument är en kalkskiva som enligt Boström troligen är från slutat av 1200-talet eller början av 1300-talet. Den fanns i sakristians östgavel och var dold under putsen fram till 1950.

På 1600-talet gick landsvägen öster om kyrkan, istället för som nu väster därom. Redan på 1640-talet hade kyrkogården, enligt lantmäterikartor, en rektangulär utformning. Sträckningen låg från början i nord-sydlig riktning, men en ytterligare utvidgning åt norr har skett, sannolikt på 1800-talet. På 1600-talet fanns tre ingångar en i väster, en i norr och en i öster. De hade då sadeltak av trä. De ersattes före 1775 av stigluckor som fanns kvar långt in på 1800-talet. Dagens huvudingång i söder är av senare datum.

Kyrkklockorna fanns från början i en klockstapel som var placerad öster om kyrkan. Stapeln var troligen bygd på 1670-talet. Den öppna klockbocken är omtalad 1699 då den tjärades. Kyrkan fick en ny klocka genom Michael Bader 1684. På Frigelius teckning från 1753 är klockstapeln avbildad utanför kyrkogårdsmuren i öster. Likaså på ytterligare två teckningar



från 1800-talet. På Frigelius bild syns också en mindre byggnad utanför kyrkmuren i sydost. På 1820-talet var stapeln i så dåligt skick att den revs och man byggde en lanternin på kyrktornet som klockorna hängdes upp i.

Först på 1860-talet begravdes "hederligt folk" norr om kyrkan.

År 1949 genomfördes en inventering av kyrkogårdar i Växjö stift. På initiativ av Ivar Hylander skickades en frågelista till stiftets församlingar. Per Ahlqvist, kyrkoherde i Ventlinge församling var en av dem som svarade på frågorna. Genom svaren får vi veta att kyrkogården omgärdades av en kyrkogårdsmur och att det fanns en stiglucka. På och runt kyrkogården fanns planterade träd och häckar, främst alm. Enskilda och allmänna gravar fanns på kyrkogården men inga är samlade i bysamfälligheter. En del gravplaner hade gravkullar medan vissa hade utslätad gravplan belagd med jord. Vad gäller storleken på vårdarna så rekommenderades låga vårdar. Materialen som användes var främst granit eller ölandssten. Persondata angavs på vårdarna. Ovanlig var ansåg Ahlqvist kyrkoherde Brunnerus gravtumba från 1793. Det fanns enligt Ahlqvist inga kända gravsättningar eller gravvårdar inne i kyrkan.

På ett fotografi taget i slutet av 1960-talet syns delar av kyrkogården. Då var det stora flertalet av gravplatserna omgärdade av låga häckar. År 1969 vid den ordinarie kyrkostämman fattades beslut om omläggning av den södra kyrkogårdsmuren

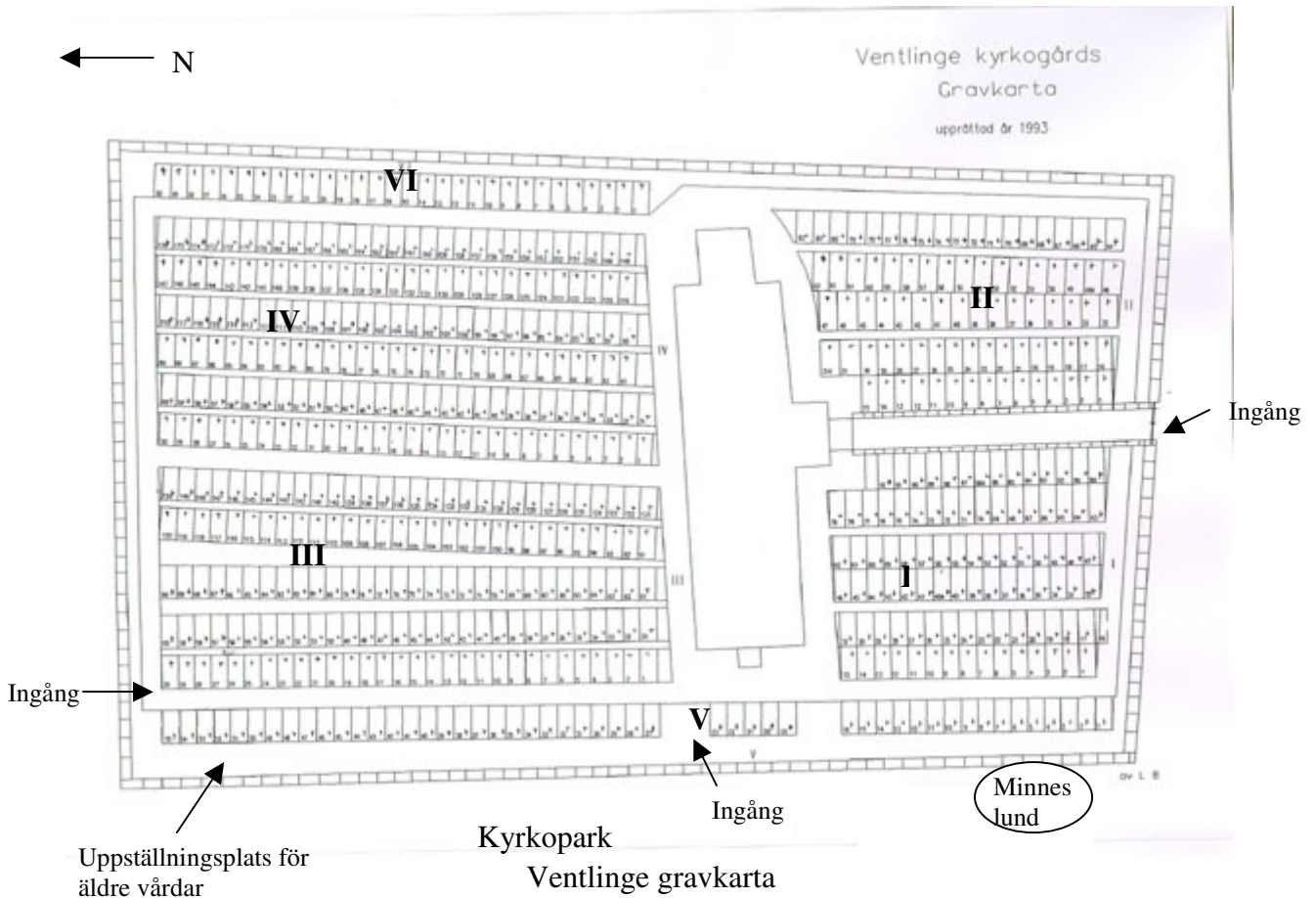
Under 1970-talet togs troligen flertalet av omgärdningarna runt gravplatserna bort. Detta gjordes för att rationalisera arbetet på kyrkogården.

Vaktmästaren hittade år 1975 en medeltida (1300-tal), silverring på kyrkogården. Tio år senare, 1985 påträffades en hällkista i samband med gravgrävning. Den hade dock grävts bort innan besiktning kunde göras. Den var konstruerad av kalkstensflisor och innehöll människobenen. Platsen förefaller ligga nordost om kyrkan. I handlingarna sägs att liknande anläggningar tidigare påträffats på kyrkogården. Ragnhild Boström menar att det troligen är gravar från kyrkans äldsta tid det vill säga slutet av 1100-talet.

Flera förändringar görs på kyrkogården efter det att man fått länsstyrelsens tillstånd år 1992. Bland annat så tycker församlingen att buxbomshäckar som omramar gravkvarteren gör ytorna trånga och svårarbetade. Därför får man ta bort häckarna på de norra kortsidorna. Två dubbelhäckar görs enkla. Tre bulor i muren läggs om med befintlig sten. Den norra och östra grusgången på den senare iordningställda delen av kyrkogården norr om kyrkan sås in med gräs.

Församlingen fick tillstånd att anlägga en minneslund, i kyrkparken väster om kyrkan, år 1998. Förslaget ritades av Karin Lundberg.

År 2001 ansöker man om att få så in grusgång i söder med gräs. Ansökan avslås men rader med stenplattor får flyttas ihop i gången. Utrymmet mellan plattorna ska dock vara grusat. En uppställningsplats för äldre vårdar som tagits ur bruk görs efter tillstånd 2004.



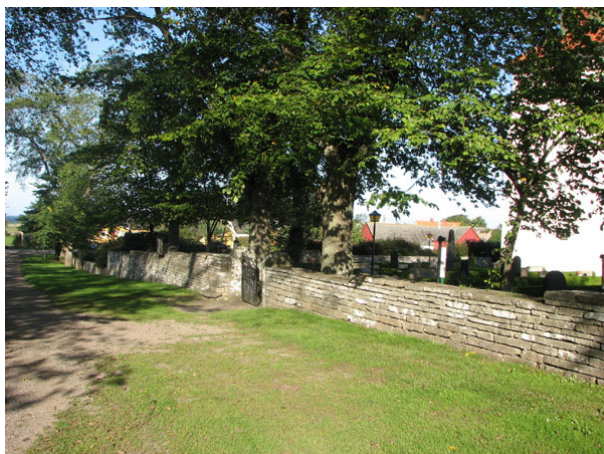
## Beskrivning av kyrkogården idag

### Allmän karaktär

Gravplatserna ligger utlagda norr och söder om kyrkan med flest gravplaster på den norra delen. På den södra sidan delas kyrkogården i två delar av en grusgång som leder fram till kyrkans södra ingång. Inte någon grusgrav är bevarade och hela kyrkogården insådd med gräs. Rader av häckar sträcker sig i nord – sydlig riktning över hela kyrkogården och bidrar till att ge den sin särskilda karaktär. I övrigt är det olika typer av gravvårdar över hela kyrkogården.

### Omgärdning

Kyrkogården omgärdas i alla väderstreck av en kallmurad mur av öländsk kalksten.



Kyrkogården omgärdas av en mur av kalksten (KI Ventlinge kyrkog 002)



Smidesgrind och klivstätta i söder (KI Ventlinge kyrkog 004)

### Ingångar

I söder är en svartmålad, dubbel, smidesgrind mellan portstolpar av kalkstenshällar. Intill grinden, väster därom, är en klivstätta i form av en trappa i kalksten.

I väster finns en nyupptagen enkel svartmålad järngrind och en trappa som leder ner till kyrkparken och minneslunden.

I nordvästra hörnet finns en modern järngrind mellan portstolpar av kalksten.

### Vegetation

Trädkrans: Runtom på insidan av kyrkogårdsmuren är det planterat almar

Övrigt: i samtliga kvarter finns rygghäckar bland annat av buxbom och häckoxbär

*Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.*

### Gångsystem

Från ingången i söder till kyrkans ingång på den södra sidan finns en grusgång med dubbla rader kalkstenplattor i kanterna. Runt om kvarter I och II är det gångar belagda med grus. På norra sidan av kyrkan finns idag inget markerat gångsystem utan hela området är insått med gräs.

### Gravvårdstyper

Den äldsta bevarade gravvården på Ventlinge kyrkogård är en kalkstenshäll från 1700-talet. En äldre gravhäll ligger som avtäckning över sydportalen och på kyrkogårdsmuren ligger ett par fragment av gravhällar med inskriptioner, troligen från tidigt 1800-tal. Under 1800-talet försvann de liggande vårdarna till förmån för de stående. I slutet av 1800-talet blev de höga svarta gravvårdarna moderna tillsammans med mindre vårdar i samma material och utförande. På Ventlinge finns ungefär ett 10-tal vårdar av den typen. Vid den här tiden fanns fler konstruktionsformer som inspirerade till vårdarnas utformning. En av dessa var nationalromantiken. Karaktäristiskt för gravvårdar som är nationalromantiskt inspirerade är oslipade ytor och asymmetriska krön. Tanken är att gravvården ska efterlikna förhistoriska gravmonument och runstenar. En annan viktig influens som blir allt vanligare under början av 1900-talet är antiken. Denna konststil kallas klassicismen. Typiska drag hos gravvårdar är symmetriska krön, slipade ytor och dekorelement som urnor, draperingar och kransar och girlanger av löv. När det gäller dekoren på gravvårdarna var också den kristna symboliken naturligtvis också viktig. Vanliga kristna dekorelement var t.ex. kors, facklor, oljelampan och duvan. Vid tiden kring sekelskiftet 1900 förefaller det ha varit vanligt att man införskaffade en stor familjevård. Varje grav inom familjegravplatsen markerades med en gravkulle

överväxt med murgröna. Den klassicistiska stilen blir alltmer dominerande. Viktiga drag hos gravvårdar från 1930-50-talen är den symmetriska uppbyggnaden med parställda pelare samt de raka eller flackt trekantiga krönen. På de flesta kyrkogårdar infördes regler för hur höga gravvårdarna fick vara. Från slutet av 1950-talet och framåt blev gravvårdarna enklare och mer enhetligt utformade. Vårdarna är rektangulära med ett enkelt kors eller blomsterslinga som dekor. På 1970-talet började man att dekorera gravvårdarna med talldungar och uppgående solar. Under 1990-talet kan man se en uppluckring av bestämmelserna kring gravvårdarnas utformning. Idag är formerna mer varierande och ofta mjukare. Under 1900-talets första hälft var det vanligt att man omgärdade gravplatserna och belade dem med grus. På Ventlinge kyrkogård har det funnits omgärdningar i form av häckar. Idag finns inte en enda av dessa omgärdningar kvar. Under 1900-talets första hälft var det också vanligt att ange den dödes yrkestitel på gravvården. På Ventlinge kyrkogård finns gravvårdar med titlar men inte i någon större omfattning. Titlarna försvann i det närmste i mitten av århundradet. Under senare år har en ny form dykt upp. Gravvården får en dekor som knyter an till den dödes intresse eller yrke. På landsortskyrkogårdar har det under hela 1900-talet varit vanligt att ange från vilken by eller gård den döde kommer. På Ventlinge kyrkogård förekommer det dock på minoriteten av vårdarna.

### **Minneslund**

En minneslund anlades och invigdes år 1998. Den anlades strax utanför och intill kyrkogårdsmuren i väster i den så kallade kyrkoparken. I fonden mot muren är det planterat rhododendron och runt själva stenen med ordet "minneslund" inristat växer det blå krypen. I övrigt är det planterat lagerhägg som avgränsar lunden i norr och söder och framför planteringen är det lagt kalkstensplattor.



Minneslunden ligger i kyrkoparken väster om kyrkan (KI Ventlinge kyrkog 007)



Kyrkoparken väster om kyrkan (KI Ventlinge kyrkog 008)

### **Byggnader**

Utanför kyrkogården i sydost ligger en träbyggnad som rymmer förråd och toalett för allmänheten.

### **Övrigt**

En äldre gravvård ligger som avtäckning över sydportalen och på kyrkogårdsmuren ligger ett par fragment med inskriptioner troligen från tidigt 1800-tal.



Museal uppställning av gamla gravvårdar i kyrkogårdens NV-hörn (KI Ventlinge kyrkog 049)



Gammal gravhäll liggandes som sten i kyrkogårdsmuren (KI Ventlinge kyrkog 015)

Utöver en gravtumba strax söder om kyrkan, saknar kyrkogården idag äldre gravvårdar. Tumban avser Jacob Brunnerus och hans maka Anna Elisabeth Ruther. Brunnerus var på 1700-talet kyrkoherde i Ventlinge och Ås församlingar. Han avled 1794, ett år efter sin hustru.

Inte långt från kyrkans södra ingång är sedan 1952 spelmannen Gotthard Sjöman begravd. Han har bland annat skrivit "Kruspolska, Kvarnpolska" och "brudmarsch till far".

Lyrikern Anna Rydstedt är begravd på den södra sidan av kyrkan. På hennes gravvård står det en vacker rad "jag är också född och vuxen till det enda, att vara Anna i världen"

## Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

### Kvarter I-II

#### Allmän karaktär

Kvarter I och II ligger söder om kyrkan. I öster och söder avgränsas området av kyrkogårdsmuren. I norr finns kyrkan och i väster börjar kvarter V. Runt om kvarteren går en grusad gång och kvarteren delas också av en grusbelagd gång med kalkstensplattor. Den södra delen av kyrkogården rymmer 124 gravplatser. Vårdarna är ryggställda mot häckar av buxbom och vända mot öster eller väster. Hela området är insått med gräs.



Översikt över kvarter I och II från NO (KI Ventlinge kyrkog 013)



Ett stort antal gravvårdar är gjorda i kalksten bland annat denna rest över kyrkoherde Ahlqvist 1981 (KI Ventlinge kyrkog 021)

## Gravvårdstyper

Intrycket av gravvårdarna på södra delen av kyrkogården domineras låga rektangulära vårdar. Den äldsta vården i området är den gravtumba i kalksten, från 1793, under vilken prosten Brunnerus och hans maka vilar. I övrigt finns det två vårdar från slutet av 1800-talet daterade till 1895 och 1899. I övrigt finns det ett fåtal vårdar från 1900-talets alla årtionden med en liten övervikt för vårdar från 1980-talet. Den yngsta vården är från 2006. Majoriteten av vårdarna är stående men det finns även ett antal liggande. Flera av vårdarna har klassicistiska stildrag. Materialet är företrädesvis kalksten. Svart och grå granit förekommer också i stort antal och även ett mindre antal i röd granit.

På en mindre del av vårdarna anges den dödes yrkestitel. Flera av de titlar som finns i kvarter I och II har anknytning till verksamheter inom kyrkan. De titlar som anges på vårdarna är; kyrkoherden, smidesmästaren, lantbrukaren, kaptten, prosten, kyrkvaktmästaren, byggmästaren, hemmansägaren, kantorn, och sjuksköterskan. På ett mindre antal av gravvårdarna har de dödes hemort angivits.



Gravhäll från, 1793, över Jacob Brunnerus och hans hustru Kv I (KI Ventlinge kyrkog 028)



Vackra ord av poeten Anna Rydstedt Kv I (KI Ventlinge kyrkog 037)

## Övrigt

Jacob Brunnerus föddes i Sandby år 1722. Fadern var kyrkoherde i Ås. År 1748 prästvigdes Jacob efter studier i Lund och Kalmar. Han blev kyrkoherde efter fadern i Ås 1757 och kontraktsprost år 1792. Han dog den 22 mars 1794. Gravvården låg på kyrkogården redan under Abraham Ahlqvists tid.

Anna Rydstedt (1928- 1994) föddes i Ventlinge. Under uppväxten arbetade hon i föräldrarnas jordbruk, i nära kontakt med naturen och djuren. Vid 18 års ålder flyttade hon till Lund för studier och tog studenten 1950. Hon planerade då att studera vidare till präst, men avstod, på grund av kvinnoprästdebatten. Under studietiden deltog hon i "Litterära studentklubben" och träffade andra blivande poeter och litteratörskare.

Efter studierna och magisterexamen arbetade Anna som lärare, under några år vid "Grundtvigs Höjeskola i Frederiksborg" i Danmark, därefter under en tid i Skåne och sedan under flera år vid Birkagårdens folkhögskola. De sista åren ägnade hon helt åt sitt diktande. Hennes dikning är mycket personlig och vetter åt det existentiella hållet och ofta påverkad av det öländska landskapet.



På ett fåtal vårdar har den dödes yrkestitel skrivits ut, som här på byggmästare N Lindströms gravvård (KI Ventlinge kyrkog 042)



Flera vårdar på den södra sidan är klassicistiska i sin utformning (KI Ventlinge kyrkog 041)

### Kulturhistorisk bedömning

Området söder om kyrkan tillhör de äldsta delarna av kyrkogården. Det karaktäriseras av en stor blandning och gravvårdar från alla 1900-talets årtionden men domineras av låga rektangulära vårdar främst i kalksten. Kvarter I-II präglas av omläggningen som skedde i mitten av 1900-talet i en tid då omgärdningarna runt gravplatserna försvann. Ett antal av dem som begravts på den södra delen av kyrkogården har haft yrken som har med kyrkan att göra. Här ligger till exempel en kyrkoherde, en prost och en kyrkvaktmästare begravda.

### Kvarter III-VI

#### Allmän karaktär

Norra delen av kyrkogården, samt kvarter V längs den västra muren, består sammanlagt av ungefär 350 gravplatser. Kvarteren avgränsas åt väster, norr och öster av den kallmurade kyrkogårdsmuren och i söder är kyrkan. I området finns inga markerade gångar och kvarteren åtskiljs endast av något bredare gräsytor. Vårdarna är vända mot öster och väster och ryggställda mot häckar av häckoxbär. Området är gräsbesätt. I det nordvästra hörnet finns en uppställningsplats för gamla vårdar tagna ur bruk.



Översikt över kvarter III - V från Ö (KI Ventlinge kyrkog 095)



Under kalkstensvården, rest 1878, vilar herr och fru Trofast, Kv IV (KI Ventlinge kyrkog 084)

## Gravvårdstyper

Norr om kyrkan finns ett blandat gravvårdsmaterial av varierande ålder och utförande. De höga rygghäckarna av häckoxbär dominerar intrycket av området. Det stora flertalet vårdar är låga och rektangulära men det finns även ett fåtal höga stående vårdar och ett litet antal hållar. Den äldsta vården är från år 1876 och är en liggande kalkstenshäll. Under den vilar sadelmakare J Stoffrejden och hans maka. I övrigt finns det ytterligare sex vårdar från 1800-talet. Övervägande delen av gravvårdarna är från 1960-talet och fram till och med 1990-talet. Det dominerande materialet är liksom på södra sidan kalksten men här finns även vårdar av svart, grå och röd granit. I kvarter IV finns två vårdar, av sandsten respektive kalksten som har textplattor av marmor. Vidare finns det en vård i form av ett marmorkors med sockel av granit.



Liggande vård i kv III (KI Ventlinge kyrkog 056)



Ringkors av kalksten i kv V (KI Ventlinge kyrkog 036)

Den dödes yrkestitel anges på en minoritet av gravvårdarna. Hemmansägare och lantbrukare är de vanligaste på norra delen av kyrkogården. Övriga titlar som finns är folkskollärarinnan, skepparen, hammästaren, sadelmakaren, skipper, nämndemannen, stenhuggare, kyrkogårdschefen i Gävle, styrman, doktor samt trotjänaren och medaljören. Varifrån den döde kommer anges med by eller gårdsnamn på mindre delen av vårdarna.





Kalkstensvård rest 1886 över nämndemannen Olof Jeansson och hans maka , kv IV (KI Ventlinge kyrkog 071)



En gravvård rest över en stenhuggare. Har stenhuggaren möjligen själv utformat vården? Kv IV (KI Ventlinge kyrkog 081)

### **Kulturhistorisk bedömning**

Området norr om kyrkan har använts sedan slutet av 1800-talet. Detta gör att gravplatserna har återanvänts under hela 1900-talet vilket ger kvarteren en blandad karaktär. Rygghäckarna bör ha tillkommit under mitten av 1900-talet och det är de som dominerar intrycket av området. Det finns ett antal tomma platser i kvarteren och man bör i fortsättningen följa den struktur som man påbörjat. Gravvårdarna från 1800-talet bör bevaras på plats som en påminnelse om den tidens ideal på kyrkogården.

Ett antal av dem som begravts på det norra området har haft yrken som har med havet att göra. Här finns bland annat sjökaptan och styrman men även hammmästare, samt skipper som är en gammal form för skeppare. Titlarna berättar om Ventlinge socken och ger därmed vårdarna ett person- och lokalhistoriskt värde.

## **KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET**

Ventlinge kyrka och kyrkogård ligger på sluttningen av västra landborgen, strax öster om väg 136 inte långt från Ölands södra udde. Från kyrkogården har man utsikt över Kalmarsund i väster. Den första kyrkogården bör ha anlagts i samband med att den första kyrkan byggdes på platsen men av den medeltida kyrkogården finns det inte idag några tydliga spår.

Kyrkogården rymmer idag spår från 1700-talet samt andra hälften av 1800-talet och framåt men är främst en produkt av 1900-talets användning. De grusgravar, med omgärdningar av låga häckar, som fanns under sent 1800-tal och början av 1900-talet togs bort och såddes troligen igen på 1970-talet. Man har istället planterat rygghäckar.

Kyrkogården är en väl sammanhängande miljö med kyrkogårdsmuren och smidesgrinden samt trädkransen. Kyrkan, kyrkogården och kyrkoparken bildar tillsammans med omgivande bebyggelse i form av bland annat den före detta prästgården en värdefull kulturmiljö som visar på platsens betydelse i socknen.

Ventlinge kyrkogård har under den tid vi känner till haft den form den har idag och endast en möjlig utvidgning är känd. Den bör ha gjorts under 1800-talet dock efter 1820. Eftersom Ventlinge kyrkogård använts under lång tid finns här en blandning av gravvårdar som berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och sorgearbetet i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, gårds- och bynamn samt titlar. De vanligaste titlarna är lantbrukare och hemmansägare. På den södra sidan av kyrkan ligger flera personer begravda som har varit knutna till kyrkans arbete och på den norra delen är det flera olika yrkeskategorier som har havet som gemensam nämnare. Den dödes hemort finns angivet på mindre än hälften av vårdarna, vilket är ovanligt på landsbygden.

På kyrkogården finns spår av den långa kontinuiteten på platsen i form av äldre vårdar. Här finns en vård från 1700-talet, som skall, och ett antal vårdar från 1800-talets slut som bör föras in på församlingens inventarieförteckning. De visar på äldre former av gravvårdar som en gång var vanliga på Ventlinge kyrkogård.

**På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.**

Sammanfattningsvis:

- Ventlinge kyrka och kyrkogård utgör centrum i en medeltida kyrkomiljö. Här har socknens religiösa centrum funnits under en lång sammanhängande tid. Kyrka och kyrkogård bildar tillsammans med kyrkoparken en värdefull kulturmiljö
- Bland gravvårdarna på Ventlinge kyrkogård finns exempel på vårdar från tidigt 1700-tal fram till idag.
- Flera av gravvårdarna har ett person- eller lokalhistoriskt värde som berättar om Ventlinges historia

## **ARKIV OCH LITTERATUR**

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet  
Kalmar läns museums topografiska arkiv  
Lantmäteriet

Boström, R, Ventlinge en sockenbeskrivning, Ventlinge Hembygdsförening, Kalmar 1976

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammarskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling- Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Larsson, Lars-Olof, Växjö stift under 800 år, Karlskrona 1972

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda häradar i Östergötland. Stockholm 1983

Åberg, Göran, Sankt Sigfrids stift i historia och nutid, Växjö 1996

Svenska kyrkans hemsida: [www.svenskakyrkan.se](http://www.svenskakyrkan.se)

Om Anna Rydstedt [www.ofhs.ltkalmar.se/oka/konst/jjar.htm](http://www.ofhs.ltkalmar.se/oka/konst/jjar.htm)